

Λ'

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΑ

άντες οἱ ἀσχολούμενοι περὶ τὴν μελέτην τῆς γλώσσης ἐνθυμοῦνται τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ παλαιοῦ φιλοσόφου Ἀντισθέuous, καθ' ὃ *ἀρχὴ παιδεύσεως ὀνομάτων ἐπίσκεψις*, ἦτοι ἀπὸ τῆς ἐξετάσεως τῶν λέξεων τῶν δηλουσῶν τὰ πράγματα καὶ τὰ συμβαίνοντα ἀρχίζοντες ἐρχόμεθα πολλάκις εἰς γνώσιν αὐτῶν τῶν πραγμάτων, τῶν συμβαινόντων. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην πιστοῦσιν οἱ ἀγῶνες τῶν λεξικογράφων, τῶν ἐτυμολόγων, τῶν ποικίλων Γραμματικῶν κλπ. Ἄλλ', ὡς γνωστόν, καὶ τὸ ἐναντίον παρατηρεῖται ἐνίοτε, ἦτοι ἀπὸ τῆς γνώσεως τῶν πραγμάτων ὀρμώμενοι νοοῦμεν τὴν γλῶσσαν. Τοῦτο παρατηρεῖται μάλιστα πάντων εἰς τὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα, ἀλλὰ καὶ εἰς πόλλας κοινὰς φράσεις· τούτων θὰ μοι ἐπιτραπῆ νὰ φέρω δύο παραδείγματα.

1) Παρὰ τῷ Προδρόμῳ ἀναγινώσκειται τὸ ἐξῆς: *ἀλλ' οὐδ' ἐγὼ μαι χωρικός, νὰ μὴν τὸ κρούω νὰ ξάφη.* Ἡ λέξις *χωρικός* βέβαια σημαίνει ἐδῶ τὸν ἄπειρον, τὸν ἠλίθιον, ἀλλὰ τί σημαίνει τὸ *κρούω νὰ ξάπη*; καὶ *τί κρούει*; τοῦτο, νομίζω, δύναται νὰ νοήσῃ μόνος ἐκεῖνος ὅστις ἤξευρεὶ πῶς οἱ πατέρες ἡμῶν, πρὸ τῆς εὐρέσεως καὶ γνώσεως τῶν γνωστῶν πυρῶν, ἀνῆπτον τὸ πῦρ διὰ τῶν λεγομένων *πυροβολικῶν* (τὰ *πυροβολικὰ* ἐν Κρήτῃ, τὰ *τσακμάκια* τουρκιστὶ ἀλλαχοῦ), ἦτοι διὰ κρούσεως τεμαχίον χάλυβος (τοῦ *πυροβόλου*) πρὸς πυρίτην λίθον (*νύχι*), ὅτε παρήγοντο σπινθῆρες. Οἱ σπινθῆρες οὗτοι πίπτοντες

ἐπὶ τοῦ ἀγαρικοῦ (*ἤσκας*) τοῦ κρατουμένου ἐπάνω τοῦ πυρίτου λίθου ἀνῆπτον εἰς αὐτὸ πῦρ καὶ ἐντεῦθεν τὸ ἀγαρικόν τοῦτο ἐπιτιθέμενον εἰς νῆμα ἐμβεβαπτισμένον εἰς θεῖον, παρῆγέ φλόγα. Ἄλλ' εἰς ἐπιτυχῆ τοιαύτην κρούσιν καὶ παραγωγὴν σπινθήρων, πυρὸς καὶ φλογὸς ἀπλητεῖτο ἐμπειρία τις, διὸ πολλοὶ ἀδέξιοι δὲν κατώρθωναν τοῦτο, ἐνῶ ἄλλοι διὰ μιᾶς μόνης κρούσεως ἀνῆπτον πῦρ. Ταῦτα ἔχων κατὰ νοῦν ὁ Προδρόμος εἶπεν ὅτι δὲν εἶναι τοσοῦτον ἀνόητος, ὥστε νὰ μὴ νοῆ καὶ ἐπιτυγχάνῃ τοῦ σκοποῦ του.

2) Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ μηχανισμὸς τῶν παλαιότερων ὄπλων ἦτο τοιοῦτος, ὥστε ὁ ἐπικρουστήρ (*σκύλλος* λεγόμενος ἐν Κρήτῃ, ἀλλαχοῦ δὲ *λύκος*), ἄλλοτε μὲν εἶναι ἐστηρικμένος εἰς τὴν *ἀσφάλειαν*, ὡς λέγεται, (*εἰς τὴν κάτω σκάλα* ὅπως συνηθίζεται ἐν Πελοποννήσῳ, *εἰς τὸ κάτω πάτημα*, ὅπως ἐν Κρήτῃ), ἄλλοτε δὲ *εἰς τὴν ἐπάνω σκάλα*, (*εἰς τὸ ἐπάνω πάτημα*, *εἶναι σηκωμένο* τὸ τουφέκι), ὅτε εἶναι δυνατὸν δι' ἔλξεως τῆς σκανδάλης (*γαργαλιστήρι* ἐν Κρήτῃ) νὰ γίνῃ ἐκπυρσοκρότησις. Οὕτω γίνεται ὅταν ὁ μηχανισμὸς εἶναι ἐν τάξει, ἀλλὰ πολλάκις φθείρεται καὶ τότε δι' ἐλαχίστην ἀφορμὴν, κίνησιν, ἐπαφήν κτλ. ἡ ἐκπυρσοκρότησις γίνεται, ἐνῶ ὁ ἐπικρουστήρ εἶναι εἰς τὴν ἀσφάλειαν, εἰς τὴν κάτω σκάλα, εἰς τὸ κάτω *πάτημα*. Τὴν τοιαύτην δὲ πρὸ τοῦ δέοντος διὰ μικρὰν ἀφορμὴν, ἀπὸ τὸ κάτω *πάτημα*, ἀπὸ τὴν κάτω σκάλα, ἐκπυρσοκρότησιν τοῦ ὄπλου παρέβαλεν ὁ λαὸς πρὸς ἔκρηξιν ὀργῆς ἀνευ ἀφορμῆς, πρὸς ἀνθρώπον εὐερέθιστον, ὀργίλον, διὸ ἔπλασε τὴν φράσιν *αὐτὸς παίρνει φωτιὰ ἀπὸ τὸ κάτω πάτημα, ἀπὸ τὴν κάτω σκάλα*. Ἐν Κρήτῃ ἡ λέξις *πάτημα* εἶναι πολὺ συνήθης λεγομένη κυριολεκτικῶς καὶ μεταφορικῶς. Οὕτω λ.χ. λέγεται ἐν ἀρχαϊκῷ ἄσματι *Νὰ ἔχεν ἡ γῆς παιήματα κι' ὁ οὐρανὸς κερκέλλια, νὰ τὰ πιανα ν' ἀνέβαινα . . . ἢ τὸ πάτημα ἰῶν σταφυλιῶν, τὸ πάτημα τῆς ρασεᾶς* * κτλ., καὶ μεταφορι-

* *Ρασεᾶ* καλεῖται τὸ μάλλινον ὕφασμα ἐξ οὗ γίνονται τὰ *ρᾶσα* (*rasa*), αἱ ἀλλαχοῦ κάπες τὰ καπῶτα. Τὰ ὕφασματα ταῦτα μετὰ τὴν ὕφανσιν ἐνετίθεντο, ἐν παλαιότεροις χρόνοις, ἐντὸς σκάφης καὶ

κῶς εὐρῆμεν τῶρα ἄλλο πάτημα = ἐπιχείρημα, ἐφ' οὗ θὰ στηριχθῆ κλπ.

Ἄλλ', ὡς φαίνεται, οὔτε ὁ μηχανισμὸς οὔτος τοῦ ὄπλου οὔτε ἡ χρῆσις αὕτη τῆς λέξεως *πάτημα* εἶναι πᾶσι γνωστά, ἐκ τούτου ἡ ἀνωτέρω περὶ τοῦ εὐερεθίστου φράσις ἐξηνέχθη πλημμελῶς ὡδε: *παίρνει φωτιά ἀπὸ τὸ κάτω πάτωμα ἢ παίρνει φωτιά ἀπὸ τὰ ἑφτὰ πατώματα (πατωσιές)*. Ἄλλ' εἶναι πρόδηλον ὅτι διὰ τῆς γραφῆς *πάτωμα* φθίρεται ἡ ἔννοια· οὐδεὶς βλέπει ποῦ κεῖται τὸ *tertium comparationis*, ὡς λέγεται, ἤτοι τὸ κοινὸν σημεῖον τοῦ οἴκου τοῦ ἐκ τοῦ κάτω πατώματος ἀρχομένου νὰ καίηται, καὶ τοῦ ὀργίλου, τοῦ ἄνευ ἀληθοῦς αἰτίας ὀργιζομένου. Μήπως ὀργίζεται τις περισσότερον ἢ ὀλιγότερον ἂν ἐκ τοῦ ἄνω ἀρχίσῃ ἢ πυρκαϊὰ τοῦ οἴκου; Τὸ πλημμελὲς τοῦτο *πάτωμα* ἐπεδεινώσέ τις εἰπὼν *ἑφτὰ πατώματα*, ὡς νὰ εἶχεν ὁ Ἕλληνας λαὸς οἰκίας μετὰ ἑπτὰ πατωμάτων ἢ ὡς νὰ εἶχε νοῦν τινα ἢ παρομοίωσις τοῦ παρὰ λόγον ὀργιζομένου πρὸς πυρκαϊᾶν οἰκίας ἀρξαμένην ἀπὸ ἑνὸς ἢ ἀπὸ πολλῶν πατωμάτων.

μετὰ τοῦτο ἄνδρες ἐπιτήδειοι *ἐπάτουν*, ἤτοι ἔπληττον αὐτὰ διὰ τῶν ποδῶν οὕτως ὥστε περιστρεφόμενα ἐντὸς τῆς σκάφης νὰ καταστῶσι πυκνότερα (*ἐμπαίνουν*), προσλάβωσιν ἐξωτερικῶς ὀμαλότητα καὶ λειότητα καὶ οὕτω γίνωσιν ἀδιάβροχα καὶ ἱκανὰ πρὸς διατήρησιν τῆς θερμότητος. Ἴνα δὲ μὴ κινήται ἡ σκάφη, περιεβάλλετο ὑπὸ ὀγκολίθων, καὶ ἵνα ὁ *πατῶν* τὴν ρασεὴν δύναται νὰ ἴσταται ὀρθίως καὶ πλήττη διὰ τῶν ποδῶν καὶ ἀναγκάζῃ τὸ ὕφασμα νὰ περιστρέφεται, ἐνεπήγγυτο ἐπὶ ἐγγυὸς τοίχου στερεῶς δοκὸς τις, ἣν ἐκράτει διὰ τῶν χειρῶν καὶ ἐφ' ἧς ἐστήριζε τὸ στήθος ὁ ἐργαζόμενος. Ἡ κοπώδης κατεργασία αὕτη διήρκει δύο ἢ καὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ νύκτας, ἐξέλιπε δὲ μετὰ τὴν εἰσάγωγὴν τῶν ὑδροκινήτων μηχανημάτων, πρὸ ἡμίσεος περίπου αἰῶνος. Τώρα δὲν χρησιμοποιοῦνται πλέον οἱ πόδες, ἀλλ' ὅμως παρέμειναν οἱ ὄροι *πατῶ* τὴν ρασεὴν καὶ τὸ *πάτημα* τῆς ρασεᾶς.